

om een integrale behandeling door een aparte, bevoegde docent. Wel is voor het slagen van zijn onderwijs nauwe samenwerking nodig met o.m. de docenten voor aardrijkskunde, economie en geschiedenis.

De verschillende inleidingen geven uiteraard nog al eens dezelfde zaken te lezen, ook staan ze niet alle op hetzelfde peil. Bijzonder geslaagd leken mij die van Dr. A. de Jong en Dr. M. B. van der Hoeven, Dr. E. Pelosi, Drs. W. Langeveld, Drs. W. de Hey en C. Bevelander, die spreken kon vanuit de ervaring die men op de kweekscholen reeds heeft. De slotbeschouwing van Prof. Dr. Fred. Polak is niet alleen boeiend, maar ook belangrijk, omdat hij waarschuwt tegen een mate van enthousiasme die hij niet verantwoord acht. Hij vreest voor een mislukking als er niet eerst een grondige bezinning komt.

Voor de geschiedenisdocent die zijn lessen niet louter beschouwt als middel om kennis van het verleden bij te brengen (zouden er zulke bestaan?), maar wil laten zien hoe de ontwikkeling van het verleden naar het heden zich voltrokken heeft en welke rol de mens daarin speelt, zal een nadere bezinning op het vraagstuk van de sociale opvoeding alleen maar een reden zijn tot vreugde.

Nadere bestudering van de vele vragen is door een uitvoerige bibliografie mogelijk gemaakt.

W. D. J. Lafeber, Vlaardingen

* * *

Boekbespreking

Lion Feuchtwanger, Jud Süß, vert. Hermien Manger.

Amstel Boekerij, 1963, f 2,95

Het is niet eenvoudig, een werk als dit uitsluitend naar zijn actuele waarde en dan nog speciaal uit didactisch oogpunt te recenseren. Een historisch oordeel, zoals dit begrip ook nu nog meestal wordt gezien, is meer tot rechtvaardigheid jegens een auteur en zijn werk geneigd.

De Jood Feuchtwanger verkeert in dit bekendste werk van zijn hand met de Jood Joseph Süß (die in een Zwabisch toeristenboekje over oude kastelen nog als weleer een pestilentie van het land wordt genoemd en wiens gevangenschap op de burcht Hohenneufen met voldoening wordt vermeld). Natuurlijk is deze affiniteit geen toeval, al is moeilijk vast te stellen, in hoeverre de auteur een opheldering over zichzelf dan wel over Süß nastreefde.

Het is duidelijk, dat zo'n ontmoeting een te ingewikkelde zaak is om voor didactisch gebruik in aanmerking te komen, terwijl zij voor de auteur en voor de lezers die hij zich wenste nu juist de essentie van het werk uitmaakt. Voor en door scholieren gelezen, kan het boek niet veel meer zijn dan een kleurrijk, breed geborsteld en pakkend tafereel van een toch wel voorbijge tijd,

ondanks het bewust door de schrijver gewilde anachronisme der karakters. Wij zullen derhalve een enkel woord zowel aan de essentiële als aan de didactische betekenis van het boek wijden.

De historische roman, in oorsprong en wezen een romantisch genre, heeft tussen ca. 1900 en 1930 nog een duidelijke bloei gehad; hij evolueerde mee met naturalisme en socialisme, met impressionisme, expressionisme en vitalisme, kortom: hij leefde. Dit kan nu niet meer gezegd worden. (De historische roman als ongequalificeerde ontspanningslectuur wordt wel als vroeger en zelfs in ongekende mate geproduceerd maar blijft uiteraard buiten serieuze beschouwing.) De ontmoeting met het verleden neemt niet meer de romanvorm aan. De bewering, dat alleen het getuigenis ervoor in de plaats is gekomen, gaat weliswaar te ver maar wel kunnen wij vaststellen, dat tegenwoordig in iedere, ook de kunstzinnige ontmoeting met het verleden de auteur duidelijk als subject naar voren treedt. De mens is zo geheel en al tot probleem geworden, dat we zulk een ontmoetingsvorm thans bijna een eis van integriteit moeten noemen.

„Jud Süß” is voor ons nu dan ook niet meer dan een Feuchtwanger- en een tijdsdocument geworden. Met de auteur discussiëren over het beeld van de Joodse groepsstatus en de 18e eeuwse phase daarvan zoals hij die ziet, is nauwelijks mogelijk. Daarvoor heeft hijzelf tezeer met zijn onderwerp gespeeld, is het tezeer tot een brok schone letteren verwerkt en zijn ook te vaak concessies gedaan aan de wensen van de markt. Tegenwoordig zouden wij moeten zeggen, dat de auteur een ambivalente houding t.o.v. zijn hoofdpersoon heeft; dat hij zich enerzijds vereenzelvigd met diens assimilatiewil en individualistische trots op een grote carrière ondanks en dank zij de officiële paria-status, anderzijds de Landauers en Pfaffles onder de Joden gelijk geeft, die de fundamentele onveiligheid van hun volk temidden van onbetrouwbare beschermers en een hatende menigte in het oog houden, endie de ondergang van zo'n assimilerende, de orthodoxie verradende individualiteit als een sacraal oordeel zien.

Deze „beschuldiging” van onduidelijkheid en dubbelzinnigheid zou echter geen recht doen aan de schrijver, die een kunstwerk maakte in een tijd dat zijn onderwerp dit nog toeliet.

Wat tenslotte de didactische waarde van het boek betreft, deze zal waarschijnlijk niet negatief zijn. Het verhaal is weliswaar spannend, maar het is zo vast verweven met de historische context, dat het onmogelijk is hieraan voorbij te gaan. Het is dus duidelijk meer dan een werk van Cecil B. De Mille. Intelligenten jonge lezers zullen vooral hun schablone-voorstelling van het anti-semitisme kunnen nuanceren en de historisch geïnteresseerden onder hen zullen ook in staat zijn, zich een duidelijker beeld te vormen van de economische en verkeersgeografie en het - in weerwil van 's schrijvers eigen (?) bewering - nog lang niet volstrekt heersende kapitalisme in de 18de eeuw.

Zij zullen er hun vreugde aan hebben, - om een van de weinige germanismen van de vertaalster te citeren. De vertaling is nl. heel aanvaardbaar. Van

Feuchtwangers luidruchtige, herhalende en pleonastische, met adjectieven volgepropte en soms geaffecteerd wereldwijze stijl valt dit niet steeds te zeggen. Elan en compositie zijn de hoofddeugden van dit boek.

K. F. Bouman

* * *

Graf- en tempelschilderingen in Egypte, Unesco kunstpockets

J. M. Meulenhoff, f 3,25

Dit boekje, één der eerste uit deze reeks, lijkt mij in alle opzichten een mislukking. Allereerst de gekleurde afbeeldingen, die het piéce de résistance ervan vormen. Vele ervan zijn domweg lelijk. Terwijl de tekst uitdrukkelijk vaststelt (p. 9) dat de achtergrond (er staat „ondergrond”) der Egyptische schilderingen wit of geel is, vertonen de meeste platen een afschuwelijke groene tint, waardoor de gehele kleurscala wordt vernield. Het ergst is de afbeelding op de omslag (vgl. dezelfde voorstelling op plaat 22).

De keuze der afbeeldingen is al evenmin succesvol. Naast drie illustraties van schilderingen uit het Oude Rijk (alle drie uit hetzelfde graf) vinden we er veertien uit de 18e dynastie en elf uit de 19e-20e dynastie. Dat wil zeggen dat het Middenrijk, waarin juist de schilderkunst zo'n belangrijke rol speelt (p. 20), geheel ontbreekt, evenals de latere perioden. Ook is de titel „graf- en tempelschilderingen” nauwelijks van toepassing op deze afbeeldingen, aangezien alleen plaat 18 van een tempel afkomstig is.

Wat de inleiding aangaat, die geschreven is door de conservatrice van het Louvre, Madame Desroches-Noblecourt - en door een ongenoemde niet altijd even gelukkig in het Nederlands vertaald - deze voldoet al evenmin aan de aan een Unesco-pocket te stellen eisen. Men leze bijv. blz. 22, waar men de opmerking aantreft dat het menselijk lichaam pas in de tijd van Ramses II (nl. in het graf van Nefertari) „juist (is) waargenomen”, wat toch wel getuigt van een overleefd standpunt in de kunstgeschiedenis, dat slechts „juist” zou zijn wat de natuur volkomen nabootst. De laatste zin van diezelfde bladzijde, waarin wordt beweerd dat door de Egyptische kunst „hoogtepunten (zijn) voorvoeld - en zelfs (sic!!) bereikt - die de kunstenaars eerst vele eeuwen later zouden terugvinden en op hun beurt overtreffen....” berust, hoe schijnbaar prijzend ook, in feite op een verering voor de klassieken, zoals die in de 19e eeuw gebruikelijk was. De Egyptenaren hebben dat schouderklopje heus niet nodig. Geen wonder, dat de beschrijving van de „principes” van de Egyptische kunst (p. 9) op zijn zachtst gezegd enigszins primitief aandoet. Ondanks de alleszins loffelijke poging om het „magisch” karakter van deze schilderingen aan te duiden is de inleiding uit kunsthistorisch oogpunt al evenmin geslaagd als de illustraties dat in esthetische zin zijn. Conclusie: een boekje, de Unesco (en de firma Meulenhoff) onwaardig.

J.J.J.

* * *